

Katılım Finans Sistemi ve Türkiye Uygulaması: Katılım Finans Piyasaları, Katılım Finans Kurumları ve Katılım Finans Araçları

Ali Bora *

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Type: Research Article

Öz: Çalışmanın amacı, katılım finans çerçevesinde, katılım finans kurumlarının ve katılım finans araçlarının Türkiye’de tam faizsizlik ilkesine göre uygulamasının incelenmesidir. Finansal sistem; fon arz ve talebinin el değiştirmesini sağlayan finansal piyasalar, finansal kurumlar ve finansal araçlardan oluşmaktadır. Finansal sistem fon kaynak ve kullanım yöntemlerine göre; bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasası şeklinde üç ana grupta toplanmaktadır. Oran değişmekle birlikte, finansal sistem içerisinde bankacılık kesimi yaklaşık olarak %80, sigorta şirketleri %10 ve sermaye piyasası kurumları %10 pay sahibi olmaktadır. Türkiye’de, Bankalar Kanunu’na göre bankalar; mevduat bankası, kalkınma ve yatırım bankası (KYB) ile katılım bankası olarak sınıflandırılmaktadır. Bu banka gruplarından, mevduat bankaları ile KYB’ler faizli bankacılık sistemine göre çalışırken sadece katılım bankaları kısmen faizsiz sistem ile çalışmaktadır. Bankacılık sektöründe, aktif büyüklüğe göre, 2023 yılında mevduat bankalarının payı %84,3, KYB’lerin payı %6,7 ve katılım bankalarının payı ise %9 olmuştur. Buna göre bankacılık sektörünün %91’i faizli sisteme göre fon toplayıp, fon kullandırırken, sadece %9’u kısmen faizsiz sisteme göre bu işlemi gerçekleştirmektedir. Buna göre finans sistemi faize mahkûm hale gelmekte, faizden kaçınmak isteyen tasarruf sahipleri ile fon açığı olan kesim için fazlaca bir alternatif bulunmamaktadır. Faizsiz finans sistemi, katılım finans sistemi olarak da ifade edilmekte ve katılım finans kurumları, katılım sermaye piyasaları ve katılım sigortacılığından oluşmaktadır. Katılım finans sisteminde, risk paylaşımı, varlığa dayalılık ve etik temel çerçeveyi oluşturmaktadır. Katılım finans sistemi için, yeni bir finansal mimari oluşturmak, yeni bir faizsiz finansal model önermek ve özellikle faizli küresel finansal araçlara alternatif faizsiz finansal araçlar geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Katılım finans sisteminin kurulabilmesi için yasal, idari ve kurumsal bir altyapının oluşturulması zorunludur.

Çalışmada, faizsiz olduğu iddia edilen finansal kuruluşların tam faizsizlik prensibine göre hareket etmediği, yatırım araçlarının tam faizsizlik prensibine göre oluşturulmadığı, belirli ölçüde faiz barındıran yatırım araçlarının kullanıldığı ortaya konmuştur. Burada yapılması gereken faize bulaşmak istemeyen tasarruf sahiplerine tam faizsizlik prensibine göre yatırım araçlarının oluşturulması, bu yapılamıyorsa tasarruf sahiplerine yatırım yaptıkları finansal araçların faiz

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü;
 ORCID: 0000-0002-1766-0123, E-mail: ali.bora@selcuk.edu.tr

Citation | Alıntı

Bora, A. “Katılım Finans Sistemi ve Türkiye Uygulaması: Katılım Finans Piyasaları, Katılım Finans Kurumları ve Katılım Finans Araçları.” *Homo Islamicus: İslam Ekonomisi Çalışmaları Dergisi*, no. 1 (2024): e0103.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21475123>

Licence | Lisans: CC BY-NC-ND 4.0 | homoislamicus.org | info@homoislamicus.org

barındırdığını, istemese de başka alternatifler üretilmediği için yatırımlarında faize bulaştığını açıkça bildirmektedir.

Çalışma, bundan sonra yapılacak olan özellikle katılım bankaları, katılım sigorta şirketleri ve katılım sermaye piyasası araçlarını tam faizsizlik prensibine göre inceleyen çalışmalara yol gösterici olacaktır.

Anahtar Sözcükler: faizsiz finans sistemi, katılım bankacılığı, katılım sigortacılığı, katılım sermaye piyasası kurumları

JEL Sınıflandırması: G21, G23, E44, E43

Participation Finance System and its Application in Türkiye: Participation Finance Markets, Participation Finance Institutions, and Participation Finance Instruments

Abstract: The aim of this study is to examine the application of the principle of complete interest-free financing in Türkiye, within the framework of participatory finance system, specifically focusing on participation finance institutions and instruments. The financial system consists of financial markets, financial institutions, and financial instruments that facilitate the exchange of supply and demand for funds. Based on the sources and methods of fund utilization, the financial system is grouped into three main categories: banking, insurance, and capital markets. While the percentages vary, the banking sector accounts for approximately 80%, insurance companies 10%, and capital market institutions 10% of the financial system. In Türkiye, according to the Banking Law, banks are classified as deposit banks, development and investment banks (DIBs), and participation banks. Of these bank groups, deposit banks and DIBs operate according to the interest-based banking system, while only participation banks operate partially according to the interest-free system. In the banking sector, based on asset size, the share of deposit banks was 84.3%, the share of DIBs was 6.7%, and the share of participation banks was 9% in 2023. Accordingly, 91% of the banking sector collects and lends funds according to an interest-based system, while only 9% partially operates according to an interest-free system. Consequently, the financial system becomes condemned to interest, leaving few alternatives for savers who wish to avoid interest and for those with funding shortages. The interest-free financial system is also referred to as the participation finance system and consists of participation finance institutions, participation capital markets, and participation insurance. In the participation finance system, risk sharing, asset-based structure, and ethics form the basic framework. For the participation finance system, creating a new financial architecture, proposing a new interest-free financial model, and especially developing interest-free financial instruments as alternatives to interest-based global financial instruments are of great importance. Establishing a legal, administrative, and institutional infrastructure is essential for the establishment of a participation finance system. The study reveals that financial institutions claiming to be interest-free do not operate according to the principle of complete interest-free financing, that investment instruments are not created according to the principle of complete interest-free financing, and that investment instruments containing a certain degree of interest are used. What needs to be done here is to create investment instruments based on the principle of complete interest-free transactions for savers who do not want to be involved with

interest. If this is not possible, savers should be clearly informed that the financial instruments they invest in contain interest, and that they are involved in interest-bearing transactions because no other alternatives can be created, even if they do not want to.

This study will serve as a guide for future studies, particularly those examining participation banks, participation insurance companies, and participation capital market instruments according to the principle of complete interest-free transactions.

Keywords: interest-free finance system, participation banking, participation insurance, participation capital market institutions,

JEL Classification: G21, G23, E44, E43

1. Giriş

Çalışmanın amacı, faizli finans sistemine alternatif olarak sunulan faizsiz finans sistemi diğer adıyla katılım finans sisteminin Türkiye'deki uygulamasının olması gerektiği şekli olan tam faizsizlik prensibiyle uygulanıp uygulanmadığının tartışılmasıdır. Faizsiz finans sistemi temsil eden katılım finans sistemi: katılım finansal piyasalar, katılım finansal kurumlar ve katılım finansal araçlardan oluşmaktadır. Sadece Türkiye'nin değil tüm dünyanın faizsiz bir finans sistemine ihtiyacı olduğu yadsınmaz. Maalesef tüm dünyada piyasalar, kurumlar ve araçlar açısından finans sistemi, faizsiz finans sistemi olduğu iddia edenler dahil, faizden kaçınamamaktadırlar. Bunun yöntemi belli sınıra kadar faize bulaşmak değil faizsiz finansal piyasalar, kurumlar ve araçları kapsayan tamamen faizsiz sistemin kurulması, tam faizsizlik prensibinin uygulanmasıdır. Bu çerçevede, 05.10.2022 tarih ve 31974 Sayılı Resmi Gazete'de Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025) yayımlanmıştır. Türkiye'de katılım finans sisteminin, finansal ürün ve hizmet çeşitliliği artırılarak özellikle reel sektörü daha fazla destekleyecek şekilde gelişmesi ve faizli finans sisteminden tamamen bağımsız olarak olması gerektiği yere ulaşması oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, Katılım Finans Strateji Belgesinde (2022-2025) çerçevesi çizilen katılım finansal piyasalar, katılım finansal kurumlar ve katılım finansal araçlar temel unsur olarak kullanılmış ve değerlendirme bu sınırlılıklar içerisinde yapılmıştır. Çalışma, katılım finans sisteminin global finans sistemine hâkim olan faizli finans sistemine alternatif olarak ne kadar önemli olduğunu vurgulamakta ve Türkiye'deki uygulamalar değerlendirilmektedir. Faizsiz finans sistemi ile ilgili çok sayıda araştırma olmasına rağmen faizli sisteme alternatif olarak tam faizsiz finans sistemi değil belirli ölçüde faiz içeren ve belirli sınırlılıkla faize rıza gösteren sistemden bahsedilmektedir. Çalışmada, ayrıca tam faizsiz sisteme olan ihtiyaç ve bu sistem için oluşturulması gereken piyasalar, kurumlar ve araçlara vurgu yapılmaktadır. Çalışmada İslami finans ifadesi kullanılmamakta bunun yerine faizsiz finans veya katılım finans sistemi kullanılmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Faizsiz Finans Sistemi hakkında genel bilgi verilmekte, ikinci bölümde Katılım Finans kavramı, Katılım Finans Sisteminin kapsamı ele alınmakta, üçüncü bölümde Katılım Finans Sisteminde piyasalar, kurumlar ve araçlar genel çerçevesi ile Türkiye'deki durum tartışılmaktadır. Bu çalışma, bundan sonra yapılacak katılım finansal piyasalar, katılım finansal kurumlar ve katılım finansal ürünlerle ilgili tam faizsizlik prensibini savunan çalışmalara yol gösterici olacaktır.

2. Faizsiz Finans Sisteminin Genel Çerçevesi ve Katılım Finans Sistemi

2.1. Faizsiz Finans Sisteminin Genel Çerçevesi

Faizsiz finansın temelinde paylaşım ve ortaklık olgusu yer almaktadır. Bu sistemde faiz yerine paranın, emekle ve ticaretle kâr ve zarar ortaklığına gidilerek kullanılmasını temel ilke olarak benimsemiştir. Parasını değerlendirecek tasarruf sahibi, girişimciye ortak olmakta, bu ortaklık paranın kullanımından ortaya çıkacak kârı veya zararı kapsamaktadır. Bu işlemde, paranın kullanımı sonucu kâr garantisi bulunmamakta, girişimcinin zararına da ortaklık söz konusu olmaktadır. Zarara ortaklık işlem başlangıcında parayı kullandıran tasarruf sahibi tarafından bilinmektedir. Kâr, paranın reel ekonomik faaliyetlerde kullanılması sonucu elde edilen bir artı değer olarak dikkate alındığında, kâr elde etmek için mutlaka ekonomik bir faaliyetin yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Karahana & Ersoy, 2016: 97).

Faizsiz finans sisteminde, fon talep eden, arz eden ve bunlara aracılık eden faizsiz finans kurumu birer ortak konumundadırlar. Aracı kurum doğrudan fon arz eden ve talep edene ortakken, fon arz eden ve talep eden de dolaylı olarak ortaklırlar. Geniş bir çerçeveden bakıldığında hem kâr ile zarar hem de risk bu her üç ortak arasında paylaşılmaktadır (Karahana & Ersoy, 2016: 98).

Faizsiz finans sistemi, genel yapısı ve işleyişi gereği reel sektör ile iç içedir. Faizsiz finans sisteminde uygulanması gereken kriterler reel sektörün ve tasarruf sahibinin korunmasına, reel sektörün desteklenmesine ve helal kazancın sağlanmasına yönelik kriterlerdir. Faizsiz finans sisteminin ana unsurlarından biri olan faizsiz finans kurumları reel sektörle birlikte kâr ve zarar eden birer ortak durumunda olmaları nedeniyle reel kesime dışarıdan sadece fon desteği sunan finansal kurum olmaktan öte reel sektörde risk üstlenen birer oyuncu konumundadırlar (Karahana & Ersoy, 2016: 101).

Faizsiz finans kurumları, faizsiz fon kullandırımı sebebiyle reel sektöre önemli katkılar sağlama potansiyeline sahiptir. Bu katkılar, atıl duran varlıkların değerlendirilmesi, reel kesimin finanse edilmesi ve rekabetin desteklenmesi şeklinde sayılabilmektedir (Karahana & Ersoy, 2016: 101-103). Burada, faize bulaşmak istemeyen fon fazlası olan kesimin atıl duran tasarrufları faizsiz finans kurumlarının çıkarabilecekleri faizsiz kazanç sağlayan finansal araçlarla finansal piyasalara çekilebilecek, faizsiz toplanan fonlar yine faize bulaşmak istemeyen, işletme sermayesi finansmanı veya yatırım finansmanı için fona ihtiyaç duyan şirketlere, girişim

sermayesi, kitle fonlaması, mikro finans ve melek yatırım (Canbaz, 2023: 339) gibi faizsiz finansal araçlar ile risk paylaşımı çerçevesinde faizsiz fon kaynağı olarak sunulabilecektir. Faizsiz finans kurumları, arz edecekleri faizsiz finansal araçlar ile hem tasarruf sahiplerine hem de kredi kullanacak şirketlere alternatifler sunarak faizli çalışan mevduat bankalarına karşı rekabet edebileceklerdir.

Genel olarak İslami finans olarak isimlendirilen ancak tam faizsizlik prensibi ile çalışmayan finansal sistem, Türkiye’de faizsiz finans veya katılım finans olarak isimlendirilmektedir. Katılım finans, Türkiye’de resmî olarak 1984 yılında faaliyete başlamış ve yıllar içerisinde gelişim göstermiştir. Katılım finans sisteminin gelişimi: Sistemde Yer Edinme (1984-1998), İhtiyatlı Gelişme (1999-2013) ve Stratejik Gelişme (2014-2021) olarak üç ana döneme ayrılarak incelenebilmektedir. Sistemde Yer Edinme Döneminin (1984-1998) başlangıcı olan 1984 yılında katılım finans kurumları Özel Finans Kurumları (ÖFK) olarak faaliyete başlamıştır. Bu dönemde, ÖFK’ların faaliyetleri çeşitli kararname ve tebliğlerle düzenlenmiş, bankacılık sistemi içindeki payı %1 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 1999 yılında, ÖFK’lar Bankacılık Kanununa tabi olmuş ve İhtiyatlı Gelişme Dönemi (1999-2013) başlamıştır. 2005 yılında ÖFK’ların katılım bankası olması ile faizsiz finans ilk defa kanun düzeyinde tanınmıştır. İhtiyatlı Gelişme Döneminde (1999-2013), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tebliği ile kira sertifikalarının hukuki altyapısının oluşturulması, özel sektörün ilk kez uluslararası piyasalarda kira sertifikası ihracı ve kamu kesiminin ilk yurt içi TL cinsinden kira sertifikası ihracı gibi önemli gelişmeler olmuştur. Stratejik Gelişme Döneminde (2014-2021) ise faizsiz finans sistemi kamu strateji belgelerinde öncelikli alanlardan bir tanesi haline gelmiş, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ile diğer politika metinlerinde faizsiz finansa ilişkin somut stratejiler ve eylem planları yer almıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, Katılım Finans Strateji Belgesi 2022-2025, 1).

2.2. Katılım Finans Sistemi

Katılım finans sistemi, katılım bankacılığı, katılım sigortacılığı (tekaful), varlığa dayalı kira sertifikaları (sukuk) ve diğer katılıma dayalı yatırım araçlarından oluşmaktadır. Alternatif katılım finansın prensipleri kısaca: faiz alınmaması, helal olmayan ürünlerin ticaretinin yapılmaması, varlığa dayalı ve aşırı risk içermeyen finansal araçların kullanılması ve tarafların kâra ortak olduğu kadar zarara da ortak olması şeklinde sıralanabilir (Çelik, 2019: 20).

Katılım Finans Sisteminin çerçevesi Katılım Finans Strateji Belgesi’nde belirlenmiştir. Katılım Finans Strateji Belgesi, Bütüncül Dönüşüm dönemi olarak isimlendirilen 2022-2025 döneminde, katılım finans sisteminin finansal sistemde önemli yere ulaşmasını sağlayacak stratejik dönüşümü gerçekleştirmeye dönük somut adımları içermektedir. İstanbul Finans Merkezi projesinin iki temel ayağından bir tanesi olan katılım finans sisteminin ilke ve prensiplerine tam uyumlu biçimde faaliyet

göstermesi, çeşitli yapısal sorunlarına uygulanabilir ve gerçekçi çözümler üretilmesi, finansal sistem içinde hak ettiği yere ulaşması ve İstanbul Finans Merkezi'nin küresel bir katılım finans merkezi olması amacıyla T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi tarafından 2021-2022 döneminde Katılım Finans Strateji Belgesi hazırlık çalışmaları yürütülmüştür. Katılım Finans Strateji Belgesi, katılım finans çatısı altında yer alan tüm sektörler, ürünler ve hizmetleri kapsayan ve katılım finansı bir bütün olarak geliştirmeye yönelik stratejik çerçevenin çizildiği bir belgedir. Katılım Finans Strateji Belgesi, 2022-2025 döneminde, katılım finansa yönelik hukuki, idari ve kurumsal altyapının oluşturulması yanında mevcut yapıda önemli bir dönüşümü gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 1).

Katılım finans kapsamında sekiz öncelikli alan belirlenmiş ve bu alanlara ilişkin çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu çalışma grupları şunlardır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 2): i. Katılım finansman kuruluşları, ii. Katılım sermaye piyasaları, iii. Katılım sigortacılığı, iv. Katılım sosyal finans, v. Helal değer zinciri ile bütünleşme, vi. Katılım finans fikhî yönetim yapısı, vii. Beşerî sermaye, viii. Algı, farkındalık ve katılım finans okuryazarlığı. Katılım Finans Strateji Belgesi stratejik amaç ve hedeflerinin oluşturulmasında dört temel prensip benimsenmiştir. Bunlar: bütüncül yaklaşım, gaye odaklı ilkeler, reel sektör odaklılık ve Türkiye'ye özgülüktür. Katılım Finans Strateji Belgesinin 5 temel amacı ve her amaç altında da somut hedefler belirlenmiştir. Bu beş temel amaç şunlardan oluşmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 3): i. Kurumsal dönüşümü gerçekleştirmek, ii. Destekleyici mekanizmaları tesis etmek, iii. Bütüncül fikhî yönetim yapısını oluşturmak, iv. Beşerî sermayenin gelişmesini sağlamak, v. Olumlu algı, farkındalık ve katılım finans okuryazarlığını artırmak.

Katılım Finans Strateji Belgesinde yer alan amaç, hedef ve eylem maddelerinin hayata geçirilmesi ile katılım finansın toplam finansal sistem içindeki payının 2025 yılına kadar sürdürülebilir şekilde artırılması ve katılım finansın hanehalkı ve reel sektörün finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynaması amaçlanmıştır, İstanbul Finans Merkezini bölgesel ve küresel olarak bir katılım finans merkezi hâline dönüştürülmesi hedeflenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 3).

Katılım Finans Strateji Belgesinde, reel sektör odaklı ve risk paylaşımına dayalı bir katılım finans sisteminin faizli finans sisteminin sunacağı faiz getirilerinin çok üzerinde getiri sunma potansiyeli olduğu halde faizsiz finans ifadesinin getiri sağlamayan bir finansal yapı algısına yol açabileceği belirtilerek faizsiz finans kavramı yerine "katılım finans" kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Katılım finans ifadesi ile faizsiz finansa ilişkin olumlu algının artması ve müşteri potansiyelinin gelişmesi beklentisi vurgulanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 7).

Katılım finans kavramı, katılım finans esaslarına göre faaliyet gösteren tüm sektörleri ve bu sektörler tarafından sunulan ürün, hizmet ve faaliyetleri kapsayan çatı bir kavram olarak tanımlanmıştır. Katılım finans sistemini oluşturan dört temel sektör;

katılım finansman kuruluşları, katılım sermaye piyasaları, katılım sigortacılığı ve katılım sosyal finans sektörleridir. Buna ilave olarak, risk-paylaşım kavramı katılım finans açısından önem arz etmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 7).

Katılım finans esasları, kurum, kuruluş, ürün, hizmet ve diğer faaliyetlerin katılım finans sisteminde yer alıp almayacağını belirleyen temel esaslardır. Katılım finans esasları, katılım finansa ilişkin yasak ve kısıtları belirleyerek katılım finans sisteminin sınırlarını çizmeyi amaçlamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 8). Dünyada ve Türkiye’de genel olarak kabul edilen ve katılım finans esasları olarak değerlendirilebilecek temel ilke ve prensipler şu şekilde sayılabilmektedir: i. Faizsizlik, ii. Garar ve cehaletin olmaması, iii. Kumarın olmaması, iv. Riske ve sorumluluğa dayalı kazanç, v. Yasaklanmış faaliyetler

Katılım finans sistemi, katılım finans kuruluşları, katılım sermaye piyasaları, katılım sigortacılığı, katılım sosyal finans olarak sayılan dört temel sektörden ve her sektör altında yer alan piyasalar, kurumlar ve araçlardan oluşmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 10).

i. Katılım Finans Kuruluşları: Katılım finans kurumları (Katılım Finans Strateji Belgesinde mevcut "katılım bankası" isminin "katılım finans kurumu" olarak değiştirilmesi önerilmektedir), katılım esaslı kalkınma ve yatırım bankaları, tasarruf finansman şirketleri.

ii. Katılım Sermaye Piyasaları: Kira sertifikası piyasası, katılım esaslı para ve döviz piyasaları, katılım esaslı borsa ve pay senetleri piyasası, katılım esaslı yatırım fonları, katılım esaslı melek yatırımcılık, katılım esaslı girişim ve risk sermayesi, katılım esaslı kitle fonlaması.

iii. Katılım Sigortacılığı: Katılım sigortası şirketleri, katılım reasürans şirketleri, katılım esaslı gönüllü bireysel emeklilik sistemi, katılım esaslı otomatik katılım sistemi.

iv. Katılım Sosyal Finans: Vakıf (Katılım finans esaslarına göre çalışan), Zekât, Karz-ı hasen, Katılım esaslı mikrofinans.

2.3. Katılım Finans Kuruluşları

Türkiye’de katılım finans kuruluşları olarak isimlendirilen sektör şu kurumlardan oluşmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 29): katılım bankaları, tasarruf finansman şirketleri, katılım esaslı kalkınma ve yatırım bankaları.

2.3.1. Katılım Bankaları

Genel olarak bankalar, para piyasasının temel kurumu olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede katılım bankaları da katılım finans sisteminde (katılım) para piyasasının temel kurumu olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Türkiye’de katılım bankalarının katılım finans kuruluşları içerisinde ağırlığı olsa da bu kuruluşların ürün çeşitliliği özellikle 2010 yılına kadar çok sınırlı kalmıştır. 2015 yılında

kurulmaya başlayan kamu katılım bankaları sayesinde katılım bankalarının sektör payında artış beklentisi gerçekleşmemiş, katılım bankalarının sektör payı beklenildiği kadar büyümemiştir. Beklentinin gerçekleşmemesinin sebepleri arasında: özel katılım bankaları ile aynı şehirde şubeleşmeleri, aynı ürün çeşidi sunmaları ve benzer kitleleri hedeflemeleri sayılabilmektedir. Bunun sonucunda, kamu katılım bankaları ile katılım bankalarının bankacılık sektör içerisindeki payı artması yerine payın bölünmesi gibi bir durum ortaya çıkmaya başlamıştır (Özdemir & Aslan, 2017: 47).

Katılım bankalarının bilançolarında yer alan nakit varlıkların toplam varlıkları içindeki payı, genel olarak mevduat bankalarının nakit varlıklarından daha yüksek düzeyde olmaktadır. Mevduat bankalarına göre daha yüksek seviyedeki likidite riskinin de etkisiyle, katılım bankaları aktiflerin dağılımında düşük riskli ve likiditesi yüksek finansal varlıklar bulundurmaya tercih etmektedirler (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 32). Bu durum, katılım bankalarının finansal kaynaklarını reel sektör finansmanına yeterince ayıramamasının yanında kârlılıklarının da düşük olmasına yol açmaktadır. Türkiye’de katılım bankalarının nakit ve nakit benzeri varlıklar ile menkul değerler toplamının toplam varlıklar içindeki payı 2023 yılında %28,7, kullanılan fonların toplam varlıklar içindeki payı %46,3 düzeyinde olmuştur. Katılım bankalarının Hazine ürünlerini daha fazla kullanması likit varlıkların toplam varlık içerisindeki payının kullanılan fonlardan sonra ikinci sırada gelmesinde etkili olmuştur. Likit varlıkların toplam varlık içerisindeki payının yüksek olması likit varlıkların, kısa vadeli yükümlülükler oranının da yüksek olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 33). Bu durum, likit varlıkların, kısa vadeli yükümlülükleri karşılama kapasitesinin yüksek olduğu, likidite riskinin nispeten düşük olduğu anlamına gelmektedir.

2022 yılı Haziran ayı itibarıyla Katılım bankalarında katılım hesaplarının %41,8’i vadesiz, %13,2’si 1 aya kadar vadeli, %32,7’si 1-3 ay arası vadeli olmak üzere toplamda %87,7’si kısa vadeli, sağlanan finansmanın %63,3’ü uzun vadeli, %36,7’si kısa vadeli. Burada kısa vadeli kaynaklarla uzun vadeli finansman sağlanması söz konusudur. Ortaya çıkan bu vade uyumsuzluğunun Katılım bankaları tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Katılım bankalarının likiditeye erişim noktasında karşılaştıkları yapısal kısıtlar ve ürün çeşitliliğinin yeterli seviyede olmaması likidite riski yönetimini katılım bankaları açısından mevduat bankalarına göre daha önemli bir konu haline getirmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 44-45). Katılım bankaları, bu vade uyumsuzluğu ve likiditeye erişim kaynaklı riskleri yönetmek amacıyla portföylerinde yüksek kaliteli likit varlık stokunu artırmak zorunda kalmaktadır. 2022 yılı ilk yarısında katılım bankaları bilançolarında yer alan yüksek kaliteli likit varlık stoku 2021 yılı sonuna göre %34,8 oranında artmış, böylece, likidite karşılama oranı oldukça yükselmiştir. Likidite karşılama oranının bankacılık sektörü ortalamasının üzerinde olması katılım bankalarının getiri oranları ve kârlılığını olumsuz yönde etkilemektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 46).

Katılım bankalarının ticari ve bireysel-konut kalemlerinde finansman sağlarken uyguladıkları kâr oranı ile hesap sahiplerine dağıttıkları kâr payları arasındaki farklılık, mevduat bankalarının kredi ile mevduat faizleri farkından daha yüksek seyretmektedir. Öte yandan, katılım bankalarının net kâr payı marjı konvansiyonel bankalardan daha düşük seviyededir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 47).

Katılım bankalarının net kâr payı marjının mevduat bankalarına göre daha düşük olmasının başlıca nedenleri şu şekilde sayılabilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 47): komisyon geliri elde edilebilecek ürün çeşitliliğinin az olması, katılım bankalarında yabancı para mevduat oranının mevduat bankalarına göre daha yüksek olması, katılım bankalarında, döviz alım-satım işlemlerinde daha düşük marj uygulanması, vadesiz bir hesap türü olan özel cari hesapların payının katılım bankalarında mevduat bankalarının vadesiz mevduat hesabı oranına göre yüksek olması, katılım bankalarının bireysel ürün ve hizmetlerde ürün çeşitliliğinin az olması, katılım bankalarında değişken faizli kredi kullandırımının olmaması, kullanılan fonların vadesinin göreceli olarak yüksek olması, genel kredi sözleşmelerinde vade dolmadan değişiklik yapılamaması gibi nedenlerle faizlerin değiştiği dönemlerde katılım bankalarının hızlı tepki verme imkânlarının daha kısıtlı olması, bilanço dengesini düzeltme yönündeki nakit ihtiyaçlarında, katılım esasları gereği emtia (çoğunlukla platin) alım satımı ile gerçekleştirilen yöntemler kullanmaları nedeniyle emtia komisyonu ödenmesi ve söz konusu komisyon örneğinde teverruk ve ters teverruk gibi işlemler kapsamında operasyonel maliyetlerin mevduat bankalarına göre artması, zorunlu karşılık oranı olarak TCMB’de tutulan miktar üzerinden alınan nemanın katılım finans esasları gereği, ana faaliyet kollarında, harcamalar ve giderler için kullanılamaması.

Katılım finans sisteminde en büyük riskin “katılım finans kurumlarının belirli yöntemlere sıkışarak uygulamada yeterli olamamaları” olarak ifade edilebilmektedir. Bu konudaki temel eleştiri “kredilendirme konusunda daha çok, riski düşük finansman yöntemlerinin tercih edilmesi” yönündedir. Bunlardan biri murabaha yöntemidir. Murabaha yöntemi, katılım finans kurumlarının kredilendirmede tercih ettikleri finansal riski ve getirisi düşük bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Katılım finans kurumlarının murabaha finansmanı tercihi ile kâra ve zara katılma, ortaklık ve riskin paylaşımı esaslarından uzaklaşılarak riskin minimize edildiği ve sadece kârlılığa odaklanılmaktadır. Fazlaca kullanılması sebebiyle eleştirilen diğer yöntem organize piyasalarda saniyeler içerisinde gerçekleşen vadeli alım peşin satış olarak ifade edilebilen teverruk finansman yöntemidir. Teverruk finansmanında öne çıkan eleştiri: niyet ile gerçekleşen ticaret arasında bir bağın kurulamaması ve organize biçimde yapılan teverrukun sakıncalı olduğu yönündedir. Genel olarak katılım finans kurumlarının faaliyetleri incelendiğinde önemli eleştiri konusu; yüksek oranda ticari kârlılığa odaklanıldığı ve fon kullandırma yöntemlerinden kâr-zarar ortaklığı yöntemlerinin yeterince uygulanmaması şeklindedir. Katılım finans kurumları fon

kullandırırken ortaklık içeren yöntemleri yeterince kullanmamasına rağmen fon toplarken kâr paylaşımı esasına dayanan emek-sermaye ortaklığı anlamına gelen mudarebe yöntemini kullanması diğer bir eleştiri konusudur (Canbaz, 2023: 344-345).

2.3.2. Katılım Sermaye Piyasası Kurumları ve Ürünleri

Katılım sermaye piyasaları sektörünü oluşturan temel ürünler, kuruluşlar ve piyasalar aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 51):

- Kira sertifikası piyasası,
- Katılım esaslı para ve döviz piyasaları,
- Katılım esaslı borsa ve pay senetleri piyasası,
- Katılım esaslı yatırım fonları,
- Katılım esaslı melek yatırımcılık,
- Katılım esaslı girişim ve risk sermayesi,
- Katılım esaslı kitle fonlaması.

Katılım fonlar, toplanan fon varlıklarının yönetimi, sermayenin korunması ve getiri optimizasyonu gibi paylaştıkları ortak hedefler açısından konvansiyonel fonlarla benzerlik göstermektedir. Katılım fonları, konvansiyonel fonlardan ayıran temel özellik katılım finans prensiplerine uygun şekilde fonda toplanan varlıkların yatırıma dönüştürülmesidir. Dolayısıyla, katılım yatırım fonlarının gelişimi büyük ölçüde diğer katılım finans ürünlerinin gelişim hızına bağlıdır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 55).

Katılım yatırım fonlarının yatırım alanlarına göre dağılımı açısından en büyük paya, para piyasası ürünleri ve hisse senetleri sahiptir. Küresel düzeydeki katılım fonların portföy dağılımları; karma varlık portföyü, gayrimenkul, sabit getirili menkul kıymetler, emtia, hisse senedi, para piyasası araçları şeklinde sayılabilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 56).

2020 yılında başlayan ekonomik konjonktürde, katılım endeksler ile konvansiyonel endeksler paralel bir eğilim gösterse de katılım endeksler konvansiyonel endeks göstergelerine göre daha güçlü bir performans ortaya koymuştur. Bunun temel nedeni “katılım endekslerde yer alan sektörlerin, *fikhî filtrelemenin* bir sonucu olarak, finansal borç kaldıraç oranı yüksek şirketleri ve yüksek oynaklığa sahip bankacılık gibi sektörleri içermemesi” olarak değerlendirilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 57).

Kitle fonlaması, bir girişim veya projeyi finanse etmek için çok sayıda kişinin ufak meblağlar ile çevrimiçi bir platform üzerinden kitlesel olarak katılım gösterdiği bir finansman yöntemidir. Günümüzde kitle fonlaması modelleri paya, bağışa, ödüle ve

borca dayalı olarak uygulanmaktadır. Kitle fonlaması, katılım finans sistemi için alternatif yatırım araçları sunmaktadır. Kitle fonlaması, sosyal yardımlaşma ve risk-paylaşımına dayalı yapısı itibarıyla katılım finans açısından oldukça uygun bir finansman modelidir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 58).

Katılım sermaye piyasası araçları içerisinde önemli yeri olan sukuk, 2021 yılında küresel katılım sermaye piyasası varlıkları 930,3 milyar ABD doları seviyesine ulaşmış olup, toplam katılım finans sektörü varlıklarının %30,5'ini oluşturmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 51). Küresel düzeyde sözleşme yapılarına göre sukuk ihraçlarında vekâlete dayalı (%27,3), murabahaya dayalı (%24,8) ve hibrit (%17,7) yapıdaki sözleşmeler öne çıkmaktadır. Risk paylaşımına dayalı sukuk ihraçlarının toplam içindeki payı oldukça düşüktür (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 53).

Dünyada katılım yatırım fonlarının portföy dağılımına benzer biçimde, Türkiye’de de katılım esaslı yatırım fonları daha çok pay senetleri, kira sertifikası ve altına dayalı katılım finans ürünlerine yatırım yapmaktadır. Çeşitli portföy yönetim ve emeklilik şirketlerinin kendi bünyelerinde oluşturdukları katılım esaslı menkul kıymet yatırım fonları ve katılım esaslı emeklilik fonları bulunmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 65).

Türkiye’de, 2010 yılında yayımlanan III.43 sayılı “Kira Sertifikaları ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar” tebliği ile Türkiye’de ilk defa katılım sermaye piyasası ürünleri mevzuat kapsamında tanımlanmıştır. Söz konusu Tebliğ ile sukuk, SPK mevzuatına girmiş ve katılım finans literatüründeki icâre sukuk modeli “sahipliğe dayalı kira sertifikası” olarak tanımlanmıştır. Böylece yapılan ilk düzenleme ile sukuk, SPK mevzuatında “kira sertifikası” olarak tanımlanmıştır. 2012 yılında 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda yapılan düzenleme ile katılım sermaye piyasası ürünleri ile ilk defa kanun düzeyinde kabul edilmiştir. 2016 yılında vergi düzenlemeleri yapılmış ve özel sektör kira sertifikası ihraçlarının önündeki vergisel engeller kaldırılmıştır. Müteakiben, 2018 yılında katılım esaslı repo ve ters repo pazarı oluşturulmuştur. 2021 yılında ise Borçlanma Araçları Şemsiye fonlarına dâhil edilen finansal varlık yapısı değiştirilerek kira sertifikalarının pazar payı genişletilmiştir. Daha önce sermaye piyasasında faaliyet gösteren aracı kuruluşların girişimleri ile oluşturulan katılım endeksleri, 12 Kasım 2021 tarihi itibarıyla Borsa İstanbul bünyesine alınarak TKBB Danışma Kurulu tarafından oluşturulan “Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı” standardında belirlenen esaslar dâhilinde beş farklı türde hesaplanmaya başlamıştır: BIST Katılım 30 Endeksi, BIST Katılım 50 Endeksi, BIST Katılım 100 Endeksi, BIST Katılım Tüm Endeksi ve BIST Sürdürülebilirlik Katılım Endeksi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 59).

BIST Katılım 30, BIST Katılım 50, BIST Katılım 100, BIST Katılım Tüm ve BIST Katılım Sürdürülebilirlik endeksleri 01.10.2021 tarihinden itibaren kapanış fiyatlarından, 12.11.2021 tarihinden itibaren ise eş anlı fiyatlardan hesaplanmaya başlamış, BIST

Katılım 30 Eşit Ağırlıklı Getiri Endeksi 25.11.2021 tarihinden itibaren, BIST Katılım Temettü Endeksi ise 21.11.2022 tarihinden itibaren eşanlı fiyatlardan hesaplanmaya başlamıştır (Borsa İstanbul, BIST Endeksleri).

Türkiye’de ihraç edilen kira sertifikaları stoku yıllık ihraçların altında kalmakta bu durum, makroekonomik belirsizlikler ve finansal piyasanın dalgalı yapısı nedeniyle ihraç edilen kira sertifikalarının büyük çoğunluğunun kısa vadeli olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, kira sertifikası ihracından elde edilen gelirlerin önemli bir kısmının para piyasası aracı olarak likidite yönetiminde kullanılmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 63).

Türkiye’de yurt içi piyasaya yönelik gerçekleştirilen kira sertifikası ihraçlarında yönetim sözleşmesine ve sahipliğe dayalı kira sertifikası yapıları öne çıkmaktadır. Risk-paylaşımına dayalı kira sertifikalarının toplam içindeki payı ise oldukça düşüktür. Katılım bankaları tarafından ihraç edilen kira sertifikalarında, yönetim sözleşmesine dayalı ihraçlar ağırlığını korumaktadır. Kamu kesimi tarafından ise bugüne kadar sadece sahipliğe dayalı kira sertifikası ihraçları gerçekleştirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 64).

2021 yılı sonu itibarıyla, katılım esaslı yatırım fonları 82 milyar TL büyüklüğe ulaşmıştır. Bu çerçevede, 2021 yılı sonu itibarıyla 108 emeklilik fonu, 73 menkul kıymet yatırım fonu ve 5 borsa yatırım fonu olmak üzere katılım esaslı toplam 186 fon, katılım finans esaslarına göre faaliyet göstermiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 65).

Özellikle 2017 yılında Bireysel Emeklilik Otomatik Katılım Sisteminde katılımcıların yaklaşık %61’i faizsiz fonları tercih etmesi katılım esaslı sermaye piyasası ürünlerine olan talebi artırmıştır. Katılım endekslerinin çalışma prensibi, yurt dışı uygulamalara benzer biçimde, ikili filtrelemeye dayanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 66):

i. Şirketlerin içerisinde yer aldığı sektörün uygunluğunu inceleyen niteliksel/kalitatif filtre,

ii. Finansal oran analizine dayalı niceliksel/kantitatif filtre.

İkinci filtrelemede kullanılan oranlar ise aşağıda sıralanmaktadır:

- Toplam faizli krediler/Toplam Varlıklar veya Piyasa Değeri <%33.
- Faiz getirili nakit ve menkul kıymetler/Toplam Varlıklar veya Piyasa Değeri <%33.
- Kalitatif filtrelemede yukarıdaki iki faaliyetten sağlanan gelir/Toplam gelir <%5.

Burada dikkat edilmesi gereken konu, ikinci filtrelemede kullanılan oranlar içerisinde faizi barındıran faizli krediler ve faiz getirili nakit ve menkul kıymetler enstrümanları bulunmaktadır. Buna göre, katılım endekslerinde faize belirli bir oranda izin verildiği anlaşılmaktadır.

2.3.3. Katılım Sigortacılığı

Katılım sigortacılığı, katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ve/veya birikim ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen, katılım finans ilkelerine uygun olarak faaliyet gösteren sigorta türüdür. Dayanışma, yardımlaşma ve risk paylaşımı gibi ilkelere dayanan katılım sigortacılığı, faiz, belirsizlik ve haksız kazanç gibi unsurları içermeyen katılım finans prensiplerine dayanan bir sigortacılık sistemini ifade etmektedir. İlgili mevzuat kapsamında faaliyetlerin yürütülmesini sağlamak amacıyla Danışma Komitesi'nce ilgili hükümler esas alınarak tespit edilen usul ve esaslar kapsamındaki sigortacılık faaliyetlerini ifade etmektedir. Karşılıklı dayanışma temelinde olan katılım sigortacılığı sistemi, tüm faaliyetlerini katılım usul ve esaslara uygun şekilde yürütür. Bu nedenle iş süreci mümkün olduğunca açık ve şeffaf şekilde yürütülür. Tüm katılımcıların risk paylaşımı ve ortak garanti hususunda uzlaşmaları ve riske maruz kalan üyeye gerektiğinde yardım yapılacağı konusunda detaylı bir şekilde bilgilendirilir. Bu sayede sistemdeki her bir üyenin zarara sebebiyet veren olayın beklenmeyen olumsuz sonuçlarına karşı, diğer tüm katılımcıların katkılarıyla korunması sağlanmaktadır (Türkiye Katılım Sigorta A.Ş., Katılım Sigortacılığı).

Katılım sigortacılığı sektörü (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 75);

- Katılım sigortası şirketleri,
- Katılım reasürans şirketleri,
- Katılım esaslı gönüllü bireysel emeklilik sistemi (BES),
- Katılım esaslı otomatik katılım sistemi (OKS)

bileşenlerinden oluşmaktadır.

Katılım sigortacılığı, yasal zorunlulukları bulunan ve bu kurallar çerçevesinde denetlenen belirli ilkelere bağlıdır. Katılım sigortacılığının esaslarını belirleyen genel ilkeler (Türkiye Katılım Sigorta A.Ş., Katılım Sigortacılığı): yardımlaşma amacı olması, primlerin toplandığı havuzun sigortalılara ait olması, işleten şirketin mülkiyeti bulunmaması, uzman bir danışma komitesinden hizmet alınması, sermayedara ait varlıkların ve katkı primlerinin şirket danışma komitesi tarafından onay verilen katılım bankaları, kira sertifikası, BIST katılım endeksi, kıymetli metaller, döviz ve benzeri onay alınan kıymetler gibi yatırım araçlarında değerlendirilmesi, katılım sigortacılığı prensiplerine uygun olmayan iktisadi kıymetlere ve menfaatlere teminatı verilmemesi, primlerin ödendiği havuzda biriken toplam meblağ dönem sonunda fazla verdiğinde katılımları nispetinde sigortalılara geri ödenmesi şeklinde sayılabilmektedir.

Türkiye'de katılım sigortası ismiyle anılan tekâfül, yardımlaşma usulüyle yapılan karşılıklı sigorta olarak tanımlanmaktadır. Katılım sigortacılığı, farklı kişilerin bir araya gelerek, içlerinden zarara maruz kalan katılımcıların zararının tazmin edilmesi üzerine yaptıkları bir yardımlaşmadır. Bu sistemde toplanan paralar yardımlaşma sandığı ya da risk fonu olarak adlandırılan prim havuzunda birikir ve katılımcılardan (poliçe sahipleri)

hasara uğrayanların zararları bu havuzdan tazmin edilir. Mevzuat bakımından tekâfül, katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen oluşturulan risk fonuna katkıda bulundukları, söz konusu fonun sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir sigorta şirketi tarafından katılım finans ilkelerine uygun olarak yönetildiği ve ortak risk paylaşımı ile dayanışma esaslarına dayanan sigorta türünü ifade etmektedir (Kuveyt Türk, Neova Katılım Sigorta).

Katılım sigortacılığı sisteminin temel ilkeleri şu şekilde sayılabilmektedir (Kuveyt Türk, Neova Katılım Sigorta): yardımlaşma unsurunun/amacının bulunması, primlerin toplandığı prim havuzunun polişe sahiplerine ait olması, şirkete ait bir mülkiyetin bulunmaması, sermayedar ve sigortalılardan toplanan primlerin faiz dışı piyasa araçlarında değerlendirilmesi, sigorta teminatı verilen konularda dinen gayri ahlaki ya da meşru görülmeyen iktisadi kıymetler konusunda seçici davranılması, fıkıh alanında ihtisas sahibi bir danışma heyetinden hizmet alınması.

Türkiye’de Katılım sigortacılığına ilişkin ilk mevzuat düzenlemesi 20 Eylül 2017 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan “Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ve 2017/22 Sayılı “Katılım Sigortacılığının Uygulanmasına İlişkin Genelge” ile olmuştur. Yönetmelikte, katılım sigortacılığı, katılım reasüransı, katılımcı yatırım fonu, mudârebe yönetim modeli, vekâlet yönetim modeli ve vekâlet/mudârebe karması (hibrit) model tanımlarına yer verilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 76).

Katılım sigortacılığı ve bireysel emeklilik faaliyetlerini birlikte düzenleyen 19 Aralık 2020 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan “Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik” ve 1 Nisan 2021 tarihli “Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Genelge” ile katılım sigortacılığına ilişkin birtakım yenilikler getirilmiş ve 2017 tarihli Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 77).

19.12. 2020 tarih ve 31339 sayılı Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik kapsamında şirketler faaliyetlerini SEDDK tarafından verilen ruhsatlar çerçevesinde sürdürmektedir. Bu kapsamda; hayat, sağlık, kaza, oto, yangın ve doğal afetler, nakliyat, mühendislik sigorta ürünlerini katılım esaslı sigortacılık çerçevesinde müşterilerin hizmetine sunabilmektedirler (Türkiye Katılım Sigorta A.Ş., Katılım Sigortacılığı). Bu mevzuat çerçevesinde katılım sigortacılığı faaliyetleri; danışma komitesi kurulması, dinen meşru olmayan konu ve risklerin teminat altına alınmaması ve finansal varlıkların katılım esasları çerçevesinde yönetilmesi olarak üç ana dayanak üzerine konumlandırılmıştır.

Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik ile katılım sigortacılığının çerçevesi çizilmiş, katılım sigortacılığı alanında faaliyet gösterecek sigorta şirketlerinin, “Danışma Komitesi” oluşturarak katılım prensipleri çerçevesinde komitenin aldığı kararlara uygun faaliyet göstermesi yeterli

bulunarak, mevzuatı gereği şirket bünyesinde kurulacak Katılım Uyum Birimleri ile Danışma Komitesi tarafından alınan kararların katılım şirketinde doğru uygulanması ve denetlenmesi yapılarak, muhtemel risklerin önüne geçilmesi sağlanmıştır. Bu anlayışa göre düzenlenen şirketlere ait ürün tasarımları, şirketlerin teminat verdiği risk ve yatırım politikaları, katılım prensiplerine uygun kurgulanarak şirketlerin faaliyette bulunması, katılım sigortacılığı açısından yeterli görülmüştür (Türkiye Sigortalar Birliği, 2024: 2).

Katılım Sigortacılığı Sektöründe ihtiyaç duyulan reasürans kapasitelerinin sağlanması amacıyla Türk Reasürans A.Ş. çatısı altında Türk Katılım Reasürans A.Ş. kurularak Şubat 2022'de faaliyetlerine başlamıştır. Türk Katılım Reasürans A.Ş. Türkiye'de Katılım Reasüransı alanında faaliyet gösterecek ilk reasürans şirketi olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 78).

Türkiye'de 2014 yılından beri yayımlanan Türkiye Sigorta Birliği istatistiklerindeki rakamsal veriler dikkate alındığında iki şirket ile çıkılan yola 2021 yıl sonuna gelindiğinde pencere usulü ve tam katılım faaliyet türüyle üretim yapan şirket sayısı 12 şirkete kadar ulaşmıştır. Ancak Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) tarafından yayımlanan düzenleme gereği pencere usulü sistemle yürütülen üretim faaliyetlerinin 2021 yılında sonlandırılmış, 2022 yılı buna bağlı olarak şirket devir ve ruhsat işlemleri ile geçmiş ve nihayetinde 2023 yılı katılım sigortacılığı şirket faaliyetleri tam katılım şirketi olarak devam etmişlerdir. Bu kapsamda pencere usulü faaliyetle yönetilen şirketler tamamen sonlanarak, aktif üretimde bulunan tam katılım şirketleri bu alanda 7 şirket olarak hayat ve hayat dışı alanında faaliyetlerine devam etmiştir. Bu şirketler; Bereket Sigorta A.Ş., Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş., HDI Katılım Sigorta A.Ş., Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş., Neova Katılım Sigorta A.Ş., Türkiye Katılım Hayat A.Ş. ve Türkiye Katılım Sigorta A.Ş.'dir (Türkiye Sigortalar Birliği, 2024: 2).

2023 yılında toplam 7 tam katılım şirketinin faaliyet gösterdiği katılım sigortacılığı sektörünün prim üretiminin yaklaşık %82'si ilk iki şirket tarafından üretilmiştir. Bu şirketler üretim sıralamasıyla Neova Katılım Sigorta A.Ş. ve Bereket Sigorta A.Ş.'dir. Şirket bazında prim üretiminin yoğunlaşmış olduğu sigorta branşlarına bakıldığında ise; Neova Sigorta A.Ş. üretiminin yaklaşık %67,22'sini kara araçları sorumluluk branşında, Bereket Sigorta A.Ş. üretiminin yaklaşık %75'ini genel zararlar branşında gerçekleştirmiştir. Katılım sigortacılığı prim üretiminin üretim kanalı bazında dağılımına bakıldığında ise, tıpkı önceki yıllarda olduğu gibi %47 pay ile acente/broker satış kanalının ilk sırada olduğu, bu payı %24,8'lik pay ile banka satış kanalının takip ettiği görülmektedir (Türkiye Sigortalar Birliği, 2024: 9).

Katılım sigortacılık alanında küresel standartların oluşmaması, denetim mekanizmalarının eksikliği, bu alana yönelik fikhî tartışmalar ve fonların uygun getirili yatırımlara yöneltilmesi noktasında ürün çeşitliliği eksikliği, sektörün potansiyel büyüme hızına ulaşmasında diğer önemli engelleri teşkil etmektedir. Katılım

sigortacılık sisteminin gelişmesine yönelik bir diğer önemli konu da ihtiyacı karşılayacak seviyede yeterli kapasiteye sahip re-tekaful şirketlerinin bulunmamasıdır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 79).

3. Katılım Finans Sisteminde Fıkhi Filtreleme

Katılım pay senetlerini konvansiyonel pay senetleri piyasasından ayıran en temel ölçüt, katılım pay senetleri piyasasının katılım ilke ve esaslara uygun olma zorunluluğudur. Katılım pay senetlerinin söz konusu ilke ve esaslara uygunluğu fikhî filtreleme yöntemleri çerçevesinde belirlenmektedir. Fikhî filtreleme yöntemi, pay senedi piyasalarında fikhî hükümlere uyumlu olan firmaları uyumsuz olan firmalardan ayırtmak amacıyla kullanılmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 127). Mevcut katılım endekslerin oluşturulmasında kullanılan fikhî filtreleme yöntemleri, aralarında çeşitli farklılıklar olsa da temel olarak iki filtreleme aşamasından oluşmaktadır. Bu aşamalar; faaliyet alanı (kalitatif) ve finansal oranlar (kantitatif) olarak isimlendirilmektedir.

Birinci filtreleme aşaması olan kalitatif aşamada, endekse konu şirketin ana faaliyet alanının katılım ilke ve esaslara uygun olma şartı aranmaktadır. Bu kapsamda, ana faaliyet alanları (faize dayalı finansal faaliyetler, domuz ve ürünlerinin üretim ve ticareti, alkollü içecek ve uyuşturucu üretimi ve ticareti, tütün ürünleri üretimi ve ticareti, kumar ve benzeri şans oyunları ile müstehcen basın, yayın, reklam faaliyetleri gibi) katılım ilke ve esaslara uygun olmayan şirketler kalitatif aşamada elenmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 128).

İkinci filtreleme aşaması olan kantitatif aşamada, endekse konu şirketin finansal rasyoları açısından katılım ilke ve esaslara ne ölçüde uygun olduğu değerlendirilmektedir. Prensip olarak, katılım ilke ve esaslara uygun olarak çalışan şirketlerin tüm finansal rasyolarının ve bilanço kalemlerinin de tamamıyla bu ilke ve esaslara uyumlu olması gerekmektedir. Öte yandan, mevcut ekonomik ve finansal şartlar altında, finansal bilançoları ve gelirleri açısından tamamıyla katılım ilke ve esaslara uygun olarak faaliyet gösteren şirket sayısı oldukça azdır. Bu kapsamda, katılım endekslerde yer alacak şirketleri belirlemek üzere çeşitli eşik değerler belirlenmiştir. Bu çerçevede, firma gelirlerinin ve bilanço değerlerinin belirlenen bir eşik değere kadar fikhî uyumlu olmamasına müsamaha gösterilmekte ve bu firmalar belirlenen bu eşik değerlerin altında kaldığı sürece katılım endekste yer alabilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 128).

Firma gelirleri açısından, genel kabul gören kural, katılım ilke ve esaslara uygun olmayan gelirlerin toplam firma gelirleri içindeki payının %5'i geçmemesidir. Bilanço değerleri açısından, genel olarak, firmanın borçluluk oranı ile nakit, finansal alacaklar ve faizli finansal ürünlerin toplam bilanço değerleri içindeki payı gibi temel oranlar değerlendirilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 128).

Fıkî filtreleme yöntemi uygulayan endeks sağlayıcıları ve uygulanan temel hesaplama kriterleri şu şekildedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022: 128):

Financial Times Stock Exchange (FTSE), Toplam Faizli Borçların Toplam Varlıklara oranının %33,33'den küçük olması,

Karachi Stock Exchange Meezan Index (KMI), Toplam Faizli Borçların Toplam Varlıklara oranının %37'den küçük olması,

Securities Commission (SC) Malaysia, Toplam Faizli Borçların Toplam Varlıklara oranının %33'den küçük olması,

Morgan Stanley Capital International (MSCI), Toplam Faizli Borçların Toplam Varlıklara oranının %30'dan küçük olması,

Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), Toplam Faizli Borçların Piyasa Değerine oranının %30'dan küçük olması,

Al-Rajhi Bank (Suudi Arabistan), Toplam Faizli Borçların Piyasa Değerine oranının %30'dan küçük olması,

Borsa İstanbul, Toplam Faizli Borçların Piyasa Değeri veya Toplam Varlıklara oranının %33'den küçük olması,

Dow Jones, Toplam Faizli Borçların 24 aylık takip eden Piyasa Değerine oranının %33'den küçük olması,

Standard & Poor's (S&P), Toplam Faizli Borçların 36 aylık takip eden Piyasa Değerine oranının %33'den küçük olması

STOXX (Deutsche Börse Group), Toplam Faizli Borçların Piyasa Değerine veya Toplam Varlıklara oranının %33'den küçük olması.

Bu oranlarda paydada kullanılan toplam varlıklar veya piyasa değerinden hangisi daha büyükse o değer dikkate alınmaktadır.

Bu uygulamalara göre, faizsiz olduğu ilan edilen yatırım araçlarının tam faizsizlik prensibine göre oluşturulmadığı dikkat çekmektedir.

4. Sonuç

Katılım finans sistemi tam faizsizlik prensibi ile dünyada hâkim olan faizli finans sistemine bir alternatif olma potansiyeline sahiptir. Katılım finans sistemini oluşturan katılım bankacılığı, katılım sermaye piyasası ve katılım sigortacılığı Türkiye'de tam faizsizlik prensibi ile değil kısmen faizsiz olarak uygulanmaktadır. Bu durum, katılım finans sisteminde parasını değerlendiren tasarruf sahibi ile özellikle yatırım için fon kaynağına ihtiyaç duyan şirketler tarafından tüm detayıyla bilinmesi gerekir. Türkiye'de bu sistemin tam faizsiz uygulandığı gibi bir algı söz konusudur. Bu algıda “enflasyon oranı kadar paranın değerinin korunması için faiz kullanılabilir” şeklinde görüş belirten

ilgililer kadar, hem üst otoritede (Katılım Bankalar Birliği) görev alan danışma kurulları hem de faizsiz faaliyet gösterdiğini belirten kurumlardaki danışma kurulları da sorumludur.

Türkiye’de kısmen faizsiz olarak uygulanan bu sistemde sektörler arasında bütünlüğün sağlanması gerekmektedir. Katılım Finans Strateji Belgesi bu bütünlüğün sağlanması için altyapı oluşturmayı hedeflemiştir. Türkiye’de katılım finansal sistemin tam faizsizlik prensibi ile kurulabilmesi için; hukuki, idari ve kurumsal altyapının oluşturulması, yeni finansal ürünlerin piyasaya sunulması gerekmektedir.

Çalışmada, faizsiz olduğu iddia edilen finansal kuruluşların tam faizsizlik prensibine göre hareket etmediği, yatırım araçlarının tam faizsizlik prensibine oluşturulmadığı, belirli ölçüde faiz barındıran yatırım araçlarının kullanıldığı ortaya konmuştur. Burada yapılması gereken faize bulaşmak istemeyen tasarruf sahiplerine tam faizsizlik prensibine göre yatırım araçlarının oluşturulması, bu yapılamıyorsa tasarruf sahiplerine yatırım yaptıkları finansal araçların faiz barındırdığını, istemese de başka alternatifler üretilmediği için yatırımlarında faize bulaştığını açıkça bildirmektir.

Çalışma, bundan sonra yapılacak olan özellikle katılım bankaları, katılım sigorta şirketleri ve katılım sermaye piyasası araçlarını inceleyen, bu kurum ve araçların faizi kullanıp kullanmadığı ile ilgili çalışmalara yol gösterici olacaktır.

Kaynakça

- Bereket Sigorta, Bereket Sigorta Hakkında, <https://www.bereket.com.tr/bereket-sigorta>
- Bereket Sigorta, Ortaklık Yapısı, <https://www.bereket.com.tr/yatirimci-iliskileri/bereket-sigorta-yatirimci-iliskileri/kurumsal-bilgiler/ortaklik-yapisi>
- Borsa İstanbul, BIST Endeksleri, <https://borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay/katilim>
- Borsa İstanbul, BIST Katılım Sürdürülebilirlik Endeksi, <https://borsaistanbul.com/endeks/xsrdk>
- Canbaz, M. F. (2023). Kitle Fonlaması İslami Finansın Geleceği mi?. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 23(1), 334-351. doi: 10.11616/asbi.1215662.
- Çelik, S. E. (2019). Türkiye’de Finans Sisteminin Yapısı ve Dönüşüm Gereksinimi, SETA Analiz, Sayı: 290.
- Karahan, H. & Ersoy, H. (2016). Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması. *Maliye Finans Yazıları*, 105, 93-114.
- Kuveyt Türk, Neova Katılım Sigorta, <https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/istiraklerimiz/neova-katilim-sigorta>
- Özdemir, M. & Aslan, H. (2017). Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası, SETA Rapor, No. 85.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2022). Katılım Finans Strateji Belgesi 2022-2025 Bütüncül Dönüşüm. 05.10.2022 tarih ve 31974 Sayılı Resmi Gazete. <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/zwacy+cumhurbaskanligi-finans-ofisi-katilim-finans-strateji-belgesi22-25.pdf>

Türkiye Katılım Sigorta A.Ş., Türkiye Katılım Hayat A.Ş., Katılım Sigortacılığı,
<https://turkiyekatilimsigorta.com.tr/katilim-sigortaciligi>

Türkiye Sigortalar Birliği. (2024). Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Sektör Raporu 2023.